

ред. проф. О.А. Мельничука. Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2015. С. 48 – 50.

2. Державний архів Вінницької області (далі: ДАВіО). Ф. П. 136 Оп. 6. Спр. 294.

3. Рубльова Н. Репресії проти «церковників» і «сектантів» в УРСР, 1917–1939 рр. / Рубльова Наталія // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2008. № 1 (28). С. 205-219. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2007_28_1_205 (дата звернення: 05.12.2024).

4. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 852.

5. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 379.

6. ДАВіО. Ф.П. 31. Оп. 1. Спр. 852.

7. Пашенко В. О. Держава і православ'я на Україні : 20 – 30 – ті роки ХХ ст. Київ : Видавництво «Полтава». 1993. 148 с.

Сергій Гальчак

ВІННИЧАНИ – ЛИЦАРІ СЛОВА, ВОЛІ І ДУХУ – ЖЕРТВИ ДОБИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Анотація. У публікації йдеться про вінничан – співробітників редакцій друкованих ЗМІ, засновників та видавців часописів, які стали жертвами більшовицького терору в добу Розстріляного Відродження.

Ключові слова: лицарі слова, волі і духу, Розстріляне Відродження.

Serhiy Galchak

VINNYCHIANS – KNIGHTS OF WORD, WILL AND SPIRIT – VICTIMS OF THE AGE OF THE SHOT REVIVAL

Abstract. The publication is about Vinnytsia- employees of editorial offices of print media, founders and magazine publishers, who became victims of Bolshevic terror in the day of the Shot revival.

Keywords: knights of word, will and spirit, Shot revival.

Встановлена після поразки Української революції 1917 – 1921 рр. монопартійність більшовиків вимагала не тільки підкорення їхнім ідеям усіх громадян, але й активної підтримки. Тому цензура придушувала будь-яку опозиційну думку за принципом: «Немає розголосу, немає і події». Активно відбувалося зрощування цензури і політичної поліції – вже у березні 1923 р. була видана директива, в якій передбачалося за необхідне включати до місцевих управлінь у справах друку представників ДПУ [1, с. 169 – 170].

Із закриттям національно-патріотичних часописів почалися арешти їхніх співробітників. На журналістів заводилися «чорні списки», які з настанням доби Розстріляного Відродження стали розстрільними.

Офіційно початком масового нищення української інтелігенції вважається травень 1933 р., коли відбувся арешт Михайла Ялового та сталося самогубство Миколи Хвильового.

Кульмінацією ж дій радянського репресивного режиму стали масові розстріли «контрреволюціонерів», вчинені напередодні 20-річчя жовтневого перевороту. Так, 3 листопада 1937 року в урочищі Сандармох (Карелія) за рішенням трійки було страчено велику групу в'язнів Соловецької тюрми. У списку «українських буржуазних націоналістів», розстріляних 3 листопада, були Лесь Курбас, Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Елік, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Михайло Яловий та інші. Загалом за один день за рішенням несудових органів було страчено десятки представників української інтелігенції – цвіту української нації [2, с. 107].

На жаль, не відомі точні дані щодо кількості репресованих українських інтелігентів у часи сталінських репресій періоду Розстріляного Відродження. За деякими даними, це число становить 30 000 осіб [3].

Серед розстріляних та репресованих – чимало лицарів слова, волі і духу (співробітників редакцій друкованих ЗМІ, засновників та видавців часописів) – уродженців Вінниччини:

Вікул Сергій Павлович (25.10.1890, Вінниця, Подільська губернія – 03.11.1937, Карелія (нині РФ)) – громадський і політичний діяч, журналіст, видавець. Народився в родині священика. Батько служив у Миколаївській церкві на Старому місті, цікавився краєзнавством. Навчався у Вінницькому реальному училищі, потім на юридичному факультеті Петербурзького університету. Член Української соціал-демократичної «Спілки», згодом УСДРП. В 1916 – 1917 редагував газету «Наше життя» (орган Петроградського комітету УСДРП). Член Української Центральної Ради. Співпрацював з «Робітничою газетою» (центральною органом УСДРП). На VI з'їзді УСДРП (10 – 13.01.1919) увійшов до складу ЦК, зусиллями якого визначився парламентсько-демократичний напрям розвитку держави, без диктатури пролетаріату, проведення господарських реформ та захисту незалежності України, організації влади на принципах коаліційності та широкого демократизму. Був серед ініціаторів розірвання стосунків з Антантою (нарада у Вінниці 07.03.1919). Згодом розійшовся з лінією ЦК УСДРП щодо ставлення до радянської влади, виїхав у вересні 1919 до Німеччини, де розпочав створення так званої української комуністичної групи. Один із редакторів газети «Новый мир». У 1920-х працював заступником зав. пресбюро Наркомату закордонних справ, референтом повпредства УСРР у Польщі, редактором українсько-американського видавництва у Берліні «Космос». Підтримував контакти з комуністичною партією Західної України як член закордонного бюро допомоги і один із редакторів часопису «Наша правда». Повернувся в Україну (1928). Працював членом колегії ЦСУ УСРР, заступником директора Інституту історії партії та Жовтневої революції при ЦК КП(б)У. Перейшов на видавничу роботу (1930). 05.05.1933 заарештований, 25.09 засуджений до 10 років виправно-трудових таборів. Відбував покарання на Соловках. Засуджений до

страсти (09.10.1937). Розстріляний. Реабілітований (1959) [4, с. 38 – 39; 5].

Волинець Ананій Гаврилович (01.10.1894, Карбівка Гайсинського повіту Подільської губернії (нині Гайсинський район Вінницької області) – 14.05.1941, Вінниця) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився в селянській сім'ї. Навчався у 2-класному міністерському училищі в Гайсині (до 1908). Згодом працював у домашньому господарстві та помічником діловода Гайсинського лісництва. У 1913 – 1917 навчався у Верхньодніпровському сільськогосподарському училищі. Член УПСР (1917). Секретар Гайсинського ревкому, з 03.08.1917 – заступник повітового комісара Тимчасового уряду і начальник повітової міліції. Організатор загонів вільного козацтва на Гайсинщині. Учасник протигетьманського повстання. В листопаді 1918 на чолі загону з 250 осіб захопив Гайсин. Під його командуванням загін був переформатований у Гайсинський курінь Національної гвардії, згодом – у 61-й Гайсинський полк Дієвої армії УНР (25.01.1919). Воював у районі Костополю та Сарнів (нині Рівненська область), відступав на південь. У квітні 1919 у районі Ситківців залишки полку об'єдналися із загонами І. Голуба та С. Лисогора в Гайсинсько-Брацлавську бригаду, що звільнила від червоних Брацлав і Немирів. Після розпаду бригади діяв самостійно, захоплював Гайсин (11.05.1919), згодом Ладижин, Теплик, Гранів, Дашів, Китайгород, Хмільник тощо. У липні – вересні на базі загону створив 13-й Гайсинський полк, який брав участь у боях під Христинівкою, визволяв Липовець. Підполковник Дієвої армії УНР (1919). Через розбіжності з начштабу Дієвої армії УНР Ю. Тютюнником залишив полк і за наказом військового міністра В. Сальського відбув на Гайсинщину для повстанської роботи. Весною 1920 допомагав частинам М. Омеляновича-Павленка захопити Брацлав (28.04), Тульчин (02.05) та Вапнярку (02.05). Захопив і утримував Гайсин (15.05). Згодом його загін увійшов до складу Запорізької дивізії. У червні 1920 разом з військом перейшов Збруч, оселився на Волині. Працював у наймах у заможних господарів, наглядачем шляхового будівництва на Рівненщині, був членом правління Волинського селянського банку, контролером електростанції, завідуючим канцелярією будівельного відділу, агрономом тощо. Член Української народної партії. *Працював у редакції щотижневика «Дзвін».* У жовтні 1939 заарештований органами НКВС, однак невдовзі звільнений. Вдруге заарештований 20.01.1940. Суд, що проходить у Вінниці (02.02.1941), засудив його до смертної кари [4, с. 40 – 41; 6].

Воробйов Іларіон Семенович (1907, Ладижин нині Тульчинського району – 26.10.1937, ?). Проживав у Вінниці. Із селян, освіта середня. Заступник редактора Вінницької обласної газети «Більшовицька правда». Арештований 26.07.1937 р. Звинувачений за ст. 54-8, 11 КК УРСР. За вироком Верховного суду СРСР розстріляний 26.10.1937. Реабілітований 21.03.1961 р. [7, с. 42].

Зборовський Іполит Чеславович (25.08.1875, Яланець, Ольгопільський повіт Подільської губернії (нині Гайсинський район Вінницької області) – 26.08.1937) – громадський діяч, кооператор,

археолог, етнограф. Народився в родині поляків-дворян – земельних орендарів. Навчався в гімназії в Ананьєві Херсонської губернії. Після закінчення 6-ти класів важко захворів (став інвалідом) і залишив навчання. Згодом вступив до Одеського художнього училища. Після 3 років навчання упродовж 1900 – 1901 стажувався у Мюнхені (Німеччина) у студії професора Ашбе. Повернувшись у кінці 1901 до батьків у Кринички (Балтський район Одеської області), продовжив самоосвіту, захопився українською етнічною культурою. Протягом 1902 – 1909 активно співпрацював з М. Біляшівським, був агентом Київського міського музею та збирав експонати для його численних експозицій. Був обраний членом-кореспондентом Київського товариства старожитностей і мистецтв (1907). У 1904 зрікся дворянського звання, покинув родину і «пішов у народ»: повернувся до Яланця й одружився з батрачкою Ф. Люлькою. Протягом життя займався (з перервами) розвитком кооперативного руху. У 1906 заснував Яланецьке ощадно-позичкове та споживче товариства, а згодом (1909) відкрив сільськогосподарський кооператив. Для кооперативних товариств збудував будинок, на фасаді якого красувалося гасло «Єднаймося, братаймося в товариство чесне»... Обирався членом правління Подільського союзу кредитних товариств (1915), згодом – секретарем правління Всеукраїнського кооперативного «Українбанку» (1918). У вересні 1916 за пропозицією М. Біляшівського виїхав на фронт, де у прифронтовій смузі Буковини і Галичини збирав етнографічні колекції для поповнення київських музеїв. На початку 1917 повернувся до Києва. *Очолив друкарню і разом з А. Ніковським відродив українську газету «Нова Рада».* На установчих зборах 12.06 його обрали членом-кореспондентом Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні. У червні почав працювати заввідділом палива Ольгопільського продкому. Брав участь у створенні осередку Української партії соціалістів-революціонерів, *організував видання газети «Вільне Слово».* У серпні на повітовому з'їзді солдатських і селянських депутатів обраний головою повітової народної управи, у вересні на селянському повітовому з'їзді – членом Української Центральної Ради. За списком від УПСР став членом Українських установчих зборів по Подільській губернії. З встановленням Гетьманату 11.05.1918 заарештований, через три місяці завдяки Д. Марковичу звільнений. Після падіння Гетьманату на початку 1919 повернувся додому, працював секретарем правління Бершадської споживчої спілки. Під час денікінської окупації переховувався в Одесі. Наприкінці 1920 повернувся до Бершаді і знову працював секретарем правління споживспілки до половини 1921. Наприкінці року очолив Бершадський краєзнавчий музей. У 1922 – 1927 очолював кооператив «Нове життя» та працював секретарем ревізійного відділу Вінницької філії «Укрсільбанку». У 1927 – 1929 очолював Тульчинський краєзнавчий музей. Восени 1929 заарештований по справі «Спілки визволення України». Засуджений на 3 роки виправно-трудових таборів. Після звільнення працював бухгалтером Тиманівського санаторію. За участь в Українській революції знову арештований 05.08.1937. Розстріляний.

Реабілітований. На його пошану в Бершаді відкрито меморіальну дошку (2015). В Яланці та Бершаді його ім'ям названо вулиці [4, с. 88 – 89; 8].

Свідзинський Володимир Юхимович. Народився 1885 року в с. Маянів колишнього Тиврівського (тепер Вінницького) району. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію, а також Київський комерційний інститут. Працював у Вінниці економістом. Узяв участь в організованому земством вивченні народних промислів Поділля. У виданій згодом книзі «Кустарные промыслы Подольской губернии» (1916 р.) йому належав нарис про ткацтво. Учасник Першої світової війни. На початку 20-х рр. працював архіваріусом у Кам'янець-Подільському, в *редакціях місцевих газет*. Тут видав першу збірку «Ліричні поезії» (1922 р.). У 1925 – 1941 рр. мешкав у Харкові, де працював *літературним редактором* журналу «Червоний шлях» (з 1936 року – «Літературний журнал»), а також у Техвидаві. 27 вересня 1941 р. арештований органами НКВС.

У пред'явленій йому постанові на арешт зазначалось, що «Свідзинский В. Е. в прошлом служил при Петлюре в министерстве прессы, резко антисоветски настроен против мероприятий партии и правительства. Систематически ведет антисоветскую агитацию, восхваляя германскую армию и ожидая ее прихода» [9].

18 жовтня 1941 року разом із іншими невідомими загинув мученицькою смертю в с. Старий Салтиків Харківської області.

Про обставини його загибелі йдеться у документальній книзі відомого українця із Канади Яра Славутича «Розстріляна муза»:

«...Схоплений енкаведистами, [В. Ю. Свідзинський] у великому гурті українців під арештом відходив на схід. Поблизу Харкова, спинившись на нічліг, охоронці колони загнали заарештованих у якусь велику будівлю, а вранці, щоб позбутися тягару і швидше втекти від німців, що наступали на п'яти, облили бензином наповнену людьми дерев'яну будівлю і запалили. Так 1941 року загинув, спалений живцем, один із найбільш обдарованих представників високого мистецтва української поезії».

Реабілітований 1964 р. посмертно [10, с. 7, 112; 9, с. 140 – 141].

Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна (29.08.1868 р., м. Київ, за іншими даними – с. Карпівка, нині Могилів-Подільського району Вінницької області – осінь 1941 р.) – письменниця. Дочка М. Старицького. Дитячі та підліткові роки разом із родиною провела на Вінниччині. Наприкінці 80-х закінчила приватну гімназію в Києві. Прозаїк, драматург, перекладачка. Допомогала батькові у написанні історичних романів. Авторка поетичних, прозових творів, зокрема повісті «Діамантовий перстень», дія якої відбувається на Поділлі під час польського повстання проти царизму 1830 р., драматичних: «Жага» (1910), «Гетьман Дорошенко» (1911), «Крила» (1913), «Останній сніп» (1917), «Милость Божа» (1919), «Іван Мазепа» (1929). Член Центральної Ради, працювала в Міністерстві освіти УНР. Двічі (1930 та 1940) репресована, померла у вантажному потязі дорогою на заслання до Акмолінська. Місце поховання невідоме... [2, 192; 11, с. 103].

Химерик Василь Феодосійович (псевд. В. Тодосів; 04.04.1892, Польове, Липовецький повіт Київської губернії (нині с-ще Дашів

Гайсинського району Вінницької області) – грудень 1937) – громадсько-політичний діяч, юрист. Походив з багатодітної сім'ї малоземельних селян. Спочатку навчався у Київській духовній семінарії (де викладав його брат), згодом перевівся на юридичний факультет Варшавського університету. Член Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) (1917), входив до складу її ЦК. Учасник I Всеукраїнського селянського з'їзду як представник Липовецького повіту. Член ЦК Селянської спілки, УЦР. За пропозицією фракції партії УПСР – член комісії з розробки проекту статуту автономії України (28.06.1917). Від 22.06. – голова Липовецької повітової народної управи. Член Київської губернської народної управи і заступник її голови (08.04.1918), завідував відділами благочиння, юридичним та *друкарнею*. Заарештований разом із С. Петлюрою (27.07). З грудня 1918 по квітень 1919 знову працював у Київській губернській народній управі: завідував відділом притулків та шкільним відділом, а також *друкарнею*. Зі встановленням радянської влади з 1919 працював у *видавництвах* «Основа», «Книгоспілка», «Село-Книга». У 1923 завідував книжковим магазином, з травня 1925 – випускаючий *коректор* у Київському відділенні Державного видавництва України. З 1917 по 1930 надрукував низку дитячих книг, зокрема у Липовці. У 1922 вийшов з УПСР, прийняв сан православного священика автокефальної церкви. У жовтні 1930 заарештований у Києві за контрреволюційну агітацію, в березні звільнений. Вдруге заарештований у травні 1931, засуджений у справі підпільної партизанської організації на три роки виправно-трудових таборів. Працював у Білomor-Балтійському таборі відразу на кількох посадах при друкарні: старшого коректора, нормувальника, калькулятора і завідувача технічною частиною. За ударну працю звільнений достроково. Опинився на Донбасі. У листопаді 1937 заарештований. Розстріляний в грудні. Реабілітований (1989) [4, с. 233 – 234; 12; 13, с. 185 – 191].

Кульмінацією ж радянського репресивного режиму стали масові розстріли «контрреволюціонерів», вчинені напередодні 20-річчя жовтневого перевороту. Так, 3 листопада 1937 року в урочищі Сандармох (Карелія) за рішенням трійки було страчено велику групу в'язнів Соловецької тюрми. У списку розстріляних «українських буржуазних націоналістів» Лесь Курбас, Микола Куліш, Мирослав Ірчан та інші яскраві представники цвіту української нації – лицарі волі, слова і духу.

Та Герої не вмирають!..

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українців (1917 – 1920 рр.): Монографія / В. О. Гандзюк. Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2009. С. 169 – 170.
2. Гальчак Сергій. Вінницькі сторінки вітчизняної журналістики доби Української революції (1917 – 1920 рр.), Розстріляного Відродження / Сергій Гальчак. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2020. 216 с.
3. [uk.wikipedia.org/wiki/Розстріляне відродження](http://uk.wikipedia.org/wiki/Розстріляне_відродження)

4. Батирева Ірина, Войнаровський Анатолій, Грабовська Ольга [та ін.]. Українська революція (1917 – 1920) в іменах: вінницькі сторінки : біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароєва, відп. за вип. Ю. А. Зінько; Вінницьк. ОДА, Вінницьк. обл. рада, Вінницьк. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 320 с.
5. Мукомела О. Вікул Сергій Павлович / О. Мукомела // Українська журналістика в іменах. Львів, 1994. Вип. 1. С. 34 – 35.
6. Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волинця / Р. М. Коваль, К. В. Завальнюк. Київ, 2022. 288 с.
7. Вінниччина журналістська. Автор-упорядник Володимир Лисенко. Вінниця: ФОП Горбачук І. П., 2010. 320 с.
8. Рекрут Валерій. Іполит Зборовський (1875 – 1937). На перехресті двох епох / Валерій Рекрут. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2014. 786 с.
9. Завальнюк К. В., Стецюк Т. В. Червоний смерч над Поділлям / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. 248 с.
10. Гальчак Сергій. Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у Другій світовій війні / 3-є вид., доп., переробл. / Сергій Гальчак. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2016. 136 с.
11. Подолинний А. М. Тарас Шевченко і Вінниччина: іменний словник / А. М. Подолинний / Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва: Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 104 с.
12. Республіканські вісті. 1918. 11 грудня.
13. Роговий О. І., Завальнюк К. В. Василь Химерик – соратник Михайла Грушевського / О. І. Роговий, К. В. Завальнюк // Михайло Грушевський і Вінниччина: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 – 29 вересня 2016 р., м. Вінниця. Вінниця, 2018. С. 185 – 191.

Наталка Жмуд

ДІЯЛЬНІСТЬ БУБНІВСЬКОЇ ХУДОЖНЬО-КЕРАМІЧНО- ГОНЧАРНОЇ АРТІЛІ ІМЕНІ КОМІНТЕРНА КІН. 40-Х – ПОЧ. 50-Х РР. ХХ СТ.

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню особливостей діяльності бубнівської художньо-керамічно-гончарної артілі імені Комінтерна кін. 40-х – поч. 50-х рр. ХХ ст. (структурі, виробничому процесу, асортименту виробів, відомим майстрам тощо). Дослідження побудоване на вперше введених у науковий обіг архівних матеріалах Державного архіву Вінницької області.*

Ключові слова: *с. Бубнівка, художньо-керамічно-гончарна артіль, повоєнний період, Державний архів Вінницької області.*